

O'ZBEK XALQ ERTAKLARINING BOLALAR HAYOTIDA AHAMIYATI

Samarqand viloyati Bulung'ur pedagogika kolleji

Nutq o'stirish va bolalar adabiyoti fani o'qituvchisi

Axmedova Nodira

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada bola tarbiyasida va uning ongi shakllanishida ertaklarining o'rnini, muhimlik darajasi, ertaklarni yoshga bog'liqligi hamda ertaklarni turli ko'rinishdagi ta'sirlari bolaning xulq-atvorini salbiylikdan ijobiylikka o'girishi va bolani hayotga tayyorlashdagi eng aosiy vosita sifatida belgilanishi. Ertak orqali bolalarni Vatanga bo'lgan muhabbat tuyg'usini o'stirish haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Ertak, tarbiya, qahramon, ezgulik, insonparvarlik, vatanparvarlik, syujet, obraz, mutolaa, mubolag'a, psixologiya, multfilm, kommunikatsiya, texnologiya.

Kirish.

“Kitob-barcha bunyodkorlik, yaratuvchanlik va aql-idrokning, ilm-u donishning asosidir, hayotni o'rgatuvchi ustozdir”. Ertak nima? Ertak-bu xalq og'zaki ijodidan bo'lib, u asosan, xalqni hayotidan so'zlab keladi. Sog'lom bolani shakllantirish nafaqat jismonan sog'lomlik, balki fikran sog'lomlik bir maqsadga qaratilgan. Bolalarni sog'lom fikrlashga chorlash degani, ana shu sog'lom fikrlar haqida uqtirish emas, balki uni hayotga tadbiq qilish orqali singdirishdir. Biz shundagina har tomonlama sog'lom bolaning shakllanishida to'g'ri yondoshgan bo'lamiz.

Asosiy qism.

Ota-bobolarimiz, momolarimiz farzand tarbiyasiga azal-azaldan katta e'tibor qaratib kelganlar. O'g'il-qizlarimiz ezgulikka intilib o'ssin, farzandlarimiz el-u yurt koriga yaraydigan, komil inson bo'lib ulg'aysin, deb ularni kitob o'qishga undaganlar, bir-biridan qiziqarli hikoya, ertak va rivoyatlar so'zlab berishni zinhor kanda qilmaganlar. Negaki, ertaklarda yaxshilik ulug'lanadi, yovuzlik, qoralanadi. Masalan: “Qosim lofchi” ertagida Qosim yolg'on gapirib, pand yeyishi, yolg'on ortidan

ketmaktet tashvishlar kelishini eshitgan bolalar yolgʻon-yomon odat ekanligini bilishadi va yolgʻon gapirmaslikka harakat qiladi. Shunday ekan, bolalarning tarbiyasida ertakning foydasi kattadir. Bolaning hayotida ertak qanchalik muhim? Bu savolga javob izlar ekanmiz. Multfilimlardan misol qiladigan boʻlsak, “Zumrad va Qimmat” multfilimida bola tarbiyasiga taʼsir qilishini tahlil qilamiz. Bolalar ushbu multfilimni tomosha qilgan ekan, unda faqat bitta Zumrad va Qimmatni bir xil koʻrinishini biladilar. Bu esa, bolaning fikrlashi, oʻylashi sust boʻlishiga turtki boʻladi. Ertak eshitayotgan bolaning ongi va fikrlash doirasi keragicha ishlaydi. Yuqorida aytilganidek, multfilimda faqat bir xillik koʻrinsa, ertaklarda esa aksincha, ertaklarni eshitib borayotgan bolalar oʻzicha oʻylaydilar. Oʻzini Zumradini, Qimmatni ong ostida gavdalantiradi. Bu esa bolaning fikrlash doirasini kengayishiga juda katta samara beradi. Bugungi davrda yosh avlodni axborot –kommunikatsiya texnologiyalariga oʻta berilib ketishdan asrab, mutolaaga oʻrgatish oʻrniga, oʻzimiz bunga sharoit yaratib berayotganimiz oydek ravshan boʻlib, yaqqol koʻzga tashlanmoqda. Xalqimizda bir gap bor. “Bolani besh yoshgacha yozilmagan qogʻoz”- deyдилar, yaʼni nimani yozsang, kelajakda shuni oʻqiysan. Tili endigina chiqqan farzandingiz savollar berib, odamni esangkiratib qoʻyadi. Aynan shu davr juda ham muhim, negaki, bola bu davrda koʻzi bilan koʻrib turib uni nima ekanligiga aqli yetmaydi. Siz farzandingizni aqli yetmagan narsa, buyum, jonzotlarni erinmasdan tushuntirsangiz maqsadga muvofiqdir. Afsuski, ayrim yosh onalar bu payt farzandini nooʻrin jerkib tashlaydi. Albatta, bu notoʻgʻri, chunki bola bunday vaziyatda onasidan soʻrashga qoʻrqib qoladi. Farzandingizni tili chiqib endigina qadam tashlayotgan kichkintoyingiz juda gʻayratli va serharakat boʻladi. Uning har kuni lugʻat boyligi boyib, oʻsib boradi. Aynan shu paytda farzandingizga nima oʻrgatsangiz, tez ilib oladi. Unda syujetli oʻyinlarga ehtiyoj tugʻiladi. Agar shunday vaziyatda farzandingizga aytib bergan ertaklaringizni u bilan obrazga kirib oʻynasangiz, foydadan holi boʻlmaydi. Ertak bolaga hayotni anglash, oqni qoradan farqlash hamda ezgulikni yovuzlikdan ustun qoʻyishga undaydi. Unda insonparvarlik, vatanparvarlik, doʻstga sadoqat, yorga vafodorlik, shu yoʻlda qahramonlik, jasorat koʻrsatish kabi fazilatlar ulugʻlanadi, zulm va zoʻravonlik qoralanadi. Barchamizga maʼlum ertaklardan “Susambil”da hayvonlar, birlashib boʻrilar ustidan gʻalaba qozonadilar, bu esa oʻz

navbatida bolalarga kuch birlikda, ahillikda ekanligini uqtiradi. “Oltin tanga” ertagida esa halollik ulug’lanadi. Ertak bolaning xulq-atvoridagi salbiy xususiyatlarni ijobiy tomonga o‘zgartiradi, masalan: yolg‘onchilik, qo‘pollik, badjaxillik, o‘g‘rilik, dangasalik, yig‘loqilik, qo‘rquv kabilarning to‘g‘ri so‘zlik, muloyimlik, oqko‘ngillik, ozodalik, mehnatsevarlik, botirlik va jasurlik tuyg‘ulariga o‘g‘irishga samarali yordam beradi. Ertakning muhim xususiyatlaridan biri, uning har doim xalq hayoti, kurashi, tarixi, psixologiyasi, dunyoqarashi, urf-odatlar bilan juda yaqin bog‘langan bo‘lishi, bolalarga axloqiy va ma‘naviy, jismoniy kuchga ishonch ruhi bilan boydir. U bolaga butun real va tabiatdan tashqari kuchlarning bo‘ysungani ifodalaydi. “Ertaklarda bola tabiati va ijtimoiy hayotda o‘ziga dushman bo‘lgan qarshi kuchlarga kurashda doim g‘olib chiqadi va bolaning hayotga tayyorlashda ko‘maklashadi desak, mubolag‘a bo‘lmaydi”. Har bir ona ertaklarni o‘z farzandlariga obrazli va qiziqarli tarzda aytib berishsa, farzandlari hayoti davomida ezgulik, yaxshilik, insonparvarlik hamda vatanparvarlik tuyg‘usi ostida voyaga yetadi.

Xulosa

O‘ziga xos tarbiya vositasi bo‘lgan ertaklar bolajonlar uchun juda qiziqarli va qadrlidir. Ertaklar bolaning dunyoqarashini kengaytirib, uning hayotga ongli munosabatini shakllantiradi. Bola ertak orqali yaxshilik va yomonlik, ezgulik va yovuzlikni bir-biridan farqlashni o‘rgatadi. Bu tushuncha uning psixologiyasida bir umrga muhrlanib, voyaga yetganidan keyin u ezgu ishlarga odatlanadi. Har bir ona ertaklarni o‘z farzandlariga obrazli va qiziqarli tarzda aytib berishsa, farzandlari hayoti davomida ezgulik, yaxshilik, insonparvarlik hamda vatanparvarlik tuyg‘usida voyaga yetadi.

REFERENCES

1. Xalq og‘zaki ijodi.
2. “Susambil” ertak kitobi
3. “Oltin tanga” ertak kitobi.
4. Bolalar adabiyoti (Darslik-majmua). “O‘qiyuvchi” nashriyot-matbaa ijodiy uyi Toshkent – 2008